

обговорення, використовуючи для цього радіо, телебачення, селекторний зв'язок (відео-конференції), інтернет тощо.

Розглянувши систему нарад в НТУ «ХПІ», можна зробити висновок, що вона у цілому відповідає діяльності Університету і є достатньо раціональною. На нарадах ухвалюються рішення, які є важливими для життєдіяльності колективу в цілому, і в той же час стосуються особисто кожного їх учасника.

Аналіз сучасного підходу вітчизняних та закордонних науковців та практиків дає можливість створити схему технологічного процесу підготовки та проведення нарад з урахуванням чинників, які впливають на нього. Таким чином розвиток та дослідження управлінських технологій, у тому числі технології проведення нарад, потребує уваги науковців та використання результатів досліджень у практичній діяльності фахівців та при підготовці гуманітарно-технічної еліти.

Список літератури: 1. Скібіцька Л.І. Організація праці менеджера: Навч. посібник. – К.: Центр учбової літератури, 2010. – 360 с. 2. Streibel B.J. The Manager's Guide to Effective Meetings. – New York, NY: McGraw-Hill, 2002. – 196 p. 3. Товажнянський Л.Л., Романовський О.Г., Пономарьов О.С., Ігнатюк О.А. Основи управлінських технологій (Серія управлінські технології): Навч. посіб. – Харків: НТУ «ХПІ», 2004. – 184 с. 4. «Я – начальник, ты – ...» [Текст]: о менеджменте популярно и конкретно: Учеб.-практ. пособие / В. Шатун. – Николаев: НГГУ, 2005. – 342 с.

*Пономарьов О.С.
м. Харків, Україна*

ФОРМУВАННЯ ДУХОВНОСТІ Й ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ В СИСТЕМІ ЗАВДАНЬ ВИЩОЇ ШКОЛИ

Сьогодні людська цивілізація переживає надзвичайно складний етап своєї історії. Вона фактично опинилася на роздоріжжі, або, як говорять філософи, у своєрідній точці біфуркації. Це означає, що перед нею відкрилася ситуація, коли реально існує імовірність принаймні трьох варіантів її розвитку, а отже й визначення її подальшої долі. Перший з них полягає у продовженні стратегії нарощування обсягів виробництва і змаганні країн за рівнем ВВП. Ця стратегія прискорює наближення глобальної катастрофи. Другий варіант пов'язаний з консервативним вибором шляху розвитку і збереженням існуючого стану. Він знайшов відображення у різних концепціях сталого розвитку, який тільки відтягує кризу й не усуває перспектив глобальної катастрофи. Третій

же варіант має передбачати серйозні обмеження людських потреб, обсягів виробництва й використання природних ресурсів. Він, як вважають авторитетні вчені, вимагає високої відповідальності не тільки керівництва держав, але й кожної людини та її спрямованості на впровадження толерантності в систему міжособистісних і міжнародних відносин та відновлення навколишнього природного середовища.

Вже сама проблема вибору шляхів розвитку людської цивілізації являє собою складне, суперечливе і вкрай відповідальне завдання. Не менш складним уявляється водночас і формування духовного світу людей, особливо молоді, та прищеплення кожній людині почуття її особистої відповідальності за майбутнє своїх дітей і онуків, за подальшу долю людської цивілізації. А без цього вона і її діяльність не мають чітких життєвих цілей та орієнтирів.

Добре відоме китайське побажання недругові: щоб ти жив в епоху змін. Нам же довелося жити в епоху не просто змін та еволюції умов індивідуального і суспільного буття, але стрімких і кардинальних їх трансформацій. Вони зумовлюють розгубленість значної частини людей, які не встигають осмислити сенс і сутність цих перетворень. В результаті вони втрачають життєві орієнтири і впевненість у своїх силах, здібностях і можливостях. Підкоряючись зовнішнім обставинам, ці люди пасивно пристосовуються до ситуації. Не відчуваючи відповідальності за майбутнє, вони своїми діями і бездіяльністю свідомо чи несвідомо сприяють розвитку негативних процесів і наближують катастрофу.

В той же час в суспільстві існує група інших людей, які переоцінюють себе і свої сили й можливості. Заради досягнення своїх цілей вони нехтують моральнісними принципами й життєвими цінностями. Вони вибудовують відносини з іншими людьми і суспільством у цілому виключно з позицій своєї особистої вигоди. У гонитві за багатством і владою вони втрачають духовні ідеали і вважають, що обов'язки й відповідальність перед суспільством – це якась безпідставна вигадка невдах, романтиків та моралістів.

Саме подібні позиції і погляди стають живильним джерелом, у якому коріняться такі явища, як агресивність, екстремізм, сепаратизм і тероризм. Однак істотне ускладнення матеріальних і духовних умов життя, навпаки, вимагає консолідації і суспільної злагоди. Адже завдяки суспільній природі людини сама можливість її успішного життя й діяльності пов'язана з активною участю в суспільній праці і нормальними взаємовідносинами з іншими людьми. Їх же умовами стає певний рівень духовно-культурного розвитку.

Слід додати, що негативні суспільні процеси відбуваються на тлі вкрай серйозних екологічних проблем і викликів, що створюють реаль-

ну загрозу глобальної катастрофи, створену безвідповідальним характером господарської діяльності людей. Таким чином, необхідною умовою для збереження людської цивілізації стає рішуча зміна освітньої парадигми. Вона має передбачати зміну цілей, змісту і характеру навчання і виховання підростаючих поколінь, їх соціалізації й особистісного розвитку. Перш за все йдеться про вищу школу і формування у студентів чітких світоглядних позицій, загальної і професійної культури й багатого духовного світу, прищеплення їм системи гуманістичних життєвих цінностей і відповідальності за їх дотримання.

Таким чином, виникає необхідність у визначенні сенсу самого поняття духовності. Так, С.У. Гончаренко вважає, що духовність – це «індивідуальна вираженість в системі мотивів особистості двох фундаментальних потреб: ідеальної потреби пізнання й соціальної потреби жити, діяти «для інших». За словами вченого, «під духовністю переважно розуміють першу з цих потреб, під душевністю – другу». Разом з цим він розглядає й поняття духовних цінностей, під якими має на увазі «витвори людського духу, зафіксовані у здобутках науки, мистецтва, моралі, культури» [1, с. 106].

У свою чергу Р.М. Охрімчук визначає духовність як категорію «людського буття, якою виражається його здатність до самотворення і творення культури. Духовність є вищим рівнем розвитку особистості, на якому основними мотиваційно-смісловими регуляторами її життєдіяльності є вищі людські цінності» За словами автора, «це рівень найбільш зрілої і відповідальної (перед собою та ін.) особистості, здатної не тільки пізнавати та відображати довколишній світ, а й творити його» [2, с. 244].

Сама по собі духовність ще не стає суспільною цінністю, якщо вона не поєднується з розвиненим почуттям власної відповідальності кожного члена суспільства за якісне бездоганне виконання своїх професійних і громадських обов'язків, за дотримання моральнісних і правових норм співжиття і спільної з іншими людьми діяльності. Нам вже доводилося писати, що «формування духовного світу студентів є важливим і достатньо складним завданням. Його важливість зумовлена тією роллю, яку вони відіграватимуть в соціально-економічному і духовно-культурному відродженні України. Оскільки ж вони утворюють майбутню інтелектуальну і науково-технічну еліту країни, їх культура й духовний світ являтимуть собою істотний чинник впливу на широкі верстви населення. Тому філософія педагогічної культури має бути активною. Це означає не тільки те, що вона сприяє успішному виконанню педагогом своїх навчально-виховних завдань, але й те, що в процесі їх виконання вона здатна поступово трансформуватися у філософську культуру студентів. А це вже буде якісно новим рівнем

розвитку і їх професійної й соціальної компетентності, і їх загальної культури й духовного світу» [2, с. 24].

На жаль, наша система освіти, в тому числі й вища школа, системному розвитку духовного світу молоді не приділяють належної уваги, що створює додаткові загрози долі нашої цивілізації. Щоправда, стан формування в учнів і студентів духовності й відповідальності є незадовільним не тільки у вітчизняній системі освіти. Його прояви тією чи іншою мірою мають місце і в інших країнах, в тому числі і в економічно розвинених. Це підтверджують хоча б такі посилання. Відомий французький дослідник проблем сучасної освіти Р. Бурдонкль, розглядаючи сутність і зміст професіоналізму педагогів спеціально вказує на існування певних меж поширеного міфу про можливості їх реального впливу на своїх вихованців [3]. Аналізуючи взаємозв'язки між станом університетської освіти й майбуттям Америки, Д. Бок також зосереджує увагу на проблемі падіння рівня духовності і культури в суспільстві та недостатнього впливу на їх формування й розвиток з боку педагогічних працівників [4].

На жаль, вища школа дедалі все більше зосереджується на професійній підготовці, відверто нехтуючи іншими складниками освіти. В той же час роль цих складників, насамперед виховання, особистісного розвитку і соціалізації, постійно зростає. Як нам доводилося зазначати раніше, «завдання навчання жити щасливим і духовно багатим життям полягає у прищепленні молодій людині цілісної системи світоглядних принципів і переконань, оптимістичного світосприйняття, вміння осмислювати і бачити особистісний сенс життя, прагнути досягти професійної і духовної зрілості, успішно реалізувати свій творчий потенціал та креативні здібності». При цьому особливо наголошувалося на тій обставині, що «чи не найголовнішим при цьому виступає глибоке розуміння людиною особистої відповідальності за себе і свою сім'ю, за свою країну і долю всього людства» [5, с. 115].

На перший погляд уявляється, що поширення освіченості має сприяти й підвищенню рівня духовності. Однак реалії сучасності свідчать, що це далеко не так. Адже еволюція феномену освіти все більш відчутно відбувається у напрямку її спеціалізації. Навіть класичні університети сьогодні готують не просто високоосвічених людей, а виключно фахівців з певних спеціальностей. За цих умов кругозір більшості з них звужується до відповідної предметної області, духовність витісняється прагматизмом.

Відомий німецький філософ ХХ століття Карл Ясперс, один із засновників екзистенціалізму, детально аналізуючи духовну ситуацію, пише про нівелювання освіти, особливо в процесі спеціальної підготовки. На

його глибоке переконання, «в існуванні масового порядку всезагальна освіта наближається до вимог середньої людини. Духовність гине, поширюючись в масі, раціоналізація, доведена до грубої моментальної доступності розсудку, привносить у кожен сферу знання процес збіднення». Вчений підкреслює, що «з нівелюючим масовим порядком зникає той освічений шар, який на основі постійного навчання отримав дисципліну думок і почуттів і здатний відгукуватися на духовні творіння» [6, с. 159].

І дійсно, сьогодні широкому загалу людей з вищою освітою, достатньо розвинених інтелектуально, абсолютно відсутня духовність. Їх внутрішній світ збіднений, їх життєві цілі й цінності, їх орієнтири обмежуються сферою задоволення виключно матеріальних потреб. Впевнитися у цьому досить легко, достатньо запитати у багатьох викладачів вищої школи, не говорячи вже про студентів, коли вони останній раз відвідували театр, музичні вистави чи художні виставки. При цьому вони навіть не усвідомлюють, що така ситуація є проявом їх безвідповідальності, оскільки відсутність належного внутрішнього духовного світу не просто збіднює їх життя, а й позначається на якості їх педагогічного впливу на студентів, на формуванні в останніх технократичного типу мислення. Не випадково В.Г. Кремень з тривогою пише про те, що поняття «інтелектуал» все більш перестає бути тотожним поняттю «інтелігент».

Справжнього ж інтелігента завжди характеризує розвинене почуття його власної відповідальності не тільки за свої дії, вчинки й поведінку, а й за стан справ у суспільстві й країні, за майбутнє всього людства. При цьому зміст самого поняття відповідальності полягає у здатності людини усвідомлювати відповідність результатів її діяльності тим цілям, на досягнення яких вона спрямована, моральнісним і правовим нормам і принципам поведінки, прийнятим у даному суспільстві чи конкретному колективі. Завдяки цьому у неї виникає почуття причетності до спільної справи. У разі ж невідповідності результатів її діяльності заздалегідь визначеним цілям і вказаним нормам у неї виникає почуття провини і невиконаного обов'язку.

Відсутність же таких почуттів, характерне для певної частини як молоді, так і дорослих людей, тобто їх безвідповідальність є однією з основних причин тієї кризи, яку переживає сьогодні наша країна. Істотну ж частку провини за цю ситуацію необхідно покласти безпосередньо на систему освіти й на педагогів. Дійсно, це ми так навчали й виховували своїх учнів і студентів, що не зуміли прищепити їм ні відповідальності, ні професійної культури. А це вже цілком може вважатися проявом нашої недостатньої відповідальності. Адже лібералізм і недостатня вимогливість стають причиною того, що ми випускаємо тисячі людей з дипломами, але без належної професійної компетентності. Тож про їх духовність і відповідальність не може бути й мови.

Відверто говорячи, ми таким ставленням до своїх обов'язків коїмо злочин і віддаємо долю наших дітей та онуків, долю всієї людської цивілізації в руки цих невігласів. Ще страшніше те, що отримані ними дипломи при їх спритності й нахабстві відкривають кар'єрні можливості переважно у престижних сферах діяльності й на керівних посадах. Усвідомлюючи в глибині душі справжню ціну свого «професіоналізму», такі «фахівці» оточують себе подібними ж людьми, щоб на тлі дійсних професіоналів і творчих особистостей не виказувати своєї сутності. Тому суспільне виробництво й деградує, а наше відставання від провідних економічно розвинених країн світу постійно зростає.

Результати аналізу різних сфер освітньої практики дають всі підстави стверджувати разом з І.А. Колесниковою та О.В. Титовою, що «змістовний діапазон, який освоює людина за допомогою педагогічної праці, є достатньо широким. Тут і досвід людства, і досягнення культури: надбання тієї чи іншої предметної області, моральні й моральнісні норми, внутрішні переживання учасників педагогічних процесів, система різних відносин, що пов'язують людей, – одним словом, всі грані буття» [7, с. 19]. Розвиваючи цю думку, слід підкреслити, що вказаний змістовний діапазон людина освоює за допомогою не просто педагогічної праці, а насамперед педагогічного спілкування, яке має нести (і дійсно несе у справжнього педагога) високий духовний потенціал. Цей потенціал реалізується при формуванні духовного світу студента і знаходить своє вираження не тільки у його естетичних смаках, ідеалах та уподобаннях. Духовний потенціал особливо рельєфно проявляється у розвитку почуття особистої відповідальності майбутнього фахівця за свої дії та вчинки, за поведінку і висловлювання, за їх можливий вплив на його оточення, на долю країни і людської цивілізації загалом.

Таким чином, надзвичайно складне і вкрай відповідальне завдання освіти по кадровому забезпеченню соціально-економічного, науково-технічного й духовно-культурного відродження України вимагає від вищої школи не просто високоякісної професійної підготовки фахівців, а їх всебічного особистісного розвитку. Відповідальність кожного навчального закладу і кожного викладача має реалізуватися у високому рівні професійної й соціальної компетентності випускників та їх конкурентоспроможності, у їх багатому духовному світі та відповідальності перед своєю сім'єю, народом і людством взагалі.

Список літератури: 1. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник / Семен Устимович Гончаренко. – К.: Либідь, 1997. – 376 с. 2. Охрімчук Р.М. Духовність / Р.М. Охрімчук // Енциклопедія освіти. – С. 244–245. 2. Пономарьов О.С. Духовність у системі філософії педагогічної

культури / О.С. Пономарьов // Теорія і практика управління соціальними системами. – 2014. – № 2. – С. 18–26. 3. Bourdoncle R. La professionalisation des enseignants: les limites d'un myth / R. Bourdoncle // Revue Française de pedagogie. – 1993. – № 105. – P. 83–119. 4. Bok D. Universities and the Future of America / D. Bok. – Durham: Duke University Press, 1990. – 135 p. 5. Пономарьов О.С. Відповідальність як педагогічна категорія : навч.-метод. посіб. / О.С. Пономарьов, Н.В. Середа, М.К. Чеботарьов. – Х.: Вид-во Підручник НТУ «ХП», 2013. – 172 с. 6. Ясперс К. Духовная ситуация времени / Карл Ясперс; пер. с нем. – М.: АСТ, 2013. – 285 с. – (Новая философия). 7. Колесникова И.А. Педагогическая праксеология : учеб. пособие для студентов высших пед. учебных заведений / И.А. Колесникова, О.В. Титова. – М.: Академия, 2005. – 256 с.

*Резнік С.М.
м. Харків, Україна*

ЦІННОСТІ ВИЩОЇ ОСВІТИ В СУЧАСНОМУ ТРАНСФОРМАЦІЙНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Суспільні трансформації призводять до змін в характері взаємовідносин людей між собою, в характері та способах взаємодії, в особистісних властивостях людини. Значні трансформації відбуваються у всіх сферах суспільного життя – в освіті, культурі, виробництві, політиці тощо. Сучасні мислителі – філософи, психологи, соціологи – намагаються проаналізувати та дати оцінку цим змінам.

Вивчення трансформацій у системі вищої освіти є актуальною та важливою *проблемою сьогодення*. Комп'ютерні технології, масовізація, комерціалізація, інтернаціоналізація освіти не тільки впливають на характер, зміст, форми та методи навчання, але й значним чином на ставлення до вищої освіти, на цінності освіти. Почуття відповідальності за результати навчання, ставлення до інформації та до знань, популярність та престижність освіти, чинники затребуваності тієї чи іншої спеціальності, цілі освіти – ось тільки невелика кількість питань, на які потрібно знайти відповіді для забезпечення належного рівня професійно-особистісного розвитку сучасного студента.

Проблеми цінностей вивчались такими науковцями як М. Вебер, А. Маслоу, Д. Леонтьєв, К. Роджерс, Е. Шпрангер, В. Франкл, Е. Фромм та ін. Проте недостатньо дослідженими лишаються питання цінностей освіти сучасних студентів.

Метою статті є аналіз суспільних трансформацій та їх впливу на цінності освіти в сучасному суспільстві.